

EINDRAPPORT

Garanties, leningen en revolverende fondsen

Quickscan

Utrecht | oktober 2018

| Voorwoord |

De Randstadprovincies maken allen gebruik van verschillende financiële instrumenten, zoals subsidies, garanties en leningen. Enkele jaren geleden heeft de Rekenkamer reeds uitgebreid onderzoek gedaan naar subsidies. In het najaar van 2017 heeft de Programmaraad het onderwerp garanties en leningen hoog geprioriteerd. Daarbij is gevraagd of de Rekenkamer ook de (revolverende) fondsen bij het onderzoek wil betrekken, die de afgelopen jaren steeds vaker worden ingezet door overheden. Het idee van een revolverend fonds is dat geld niet eenmalig aan projecten wordt besteed, maar dat het geld meerdere keren (revolverend) kan worden geïnvesteerd. De provincies leveren kapitaal aan revolverende fondsen en/of zijn aandeelhouder van de organisatie die het fonds beheert.

De Rekenkamer heeft besloten om dit onderzoek uit te voeren in de vorm van een quickscan. Zoals gebruikelijk bevat deze rapportage een provincievergelijking om van elkaar te leren. Dat is bij dit onderzoek naar garanties, leningen en revolverende fondsen met name de bedoeling. In het bijzonder biedt het onderzoek PS een overzicht van het gebruik van garanties, leningen en revolverende fondsen in de Randstadprovincies en de informatievoorziening aan PS hierover. De Rekenkamer heeft hierbij gestreefd om de thematiek juist ook voor niet-financieel deskundigen inzichtelijk te maken.

Het onderzoek is tot ca. maart 2018 uitgevoerd door drs. Annelies Eggebeen, Majella de Vries MSc, Manon Laan MSc en drs. Linda Thompson (projectleider). In verband met herprioritering van het onderzoeksprogramma van de Rekenkamer is besloten dit onderzoek verder uit te voeren met ondersteuning van Twynstra Gudde. Intern is Manon Laan MSc actief bij het onderzoek betrokken gebleven.

dr.ir. Ans Hoenderdos-Metselaar MBA
bestuurder/directeur Randstedelijke Rekenkamer

| Inhoudsopgave |

CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	4
PROVINCIEVERGELIJKING	8
REACTIE GEDEPUTEERDE STATEN	13
NAWOORD REKENKAMER	14
1 INLEIDING	15
1.1 Aanleiding	15
1.2 Onderzoeksvragen, beoordelingscriteria en afbakening	15
2 ACHTERGROND	18
2.1 Vormen van garanties en leningen	18
2.2 Wet- en regelgeving	18
3 GARANTIES EN LENINGEN	19
3.1 Inleiding	19
3.2 Omvang en ontwikkeling garanties en leningen	19
3.3 Provinciaal beleid	20
3.4 Beheer	21
3.5 Informatievoorziening PS	23
4 REVOLVERENDE FONDSEN	25
4.1 Inleiding	25
4.2 Aard en omvang revolverende fondsen	25
4.3 Informatievoorziening PS	27
BIJLAGE A UITSTAANDE GARANTIES EN LENINGEN OP 31-12-2016	29
BIJLAGE B GERAADPLEEGDE BRONNEN	32
BIJLAGE C GERAADPLEEGDE PERSONEN	33

Conclusies en aanbevelingen

Garanties en leningen zijn een risicofactor voor de provincie, die kan worden beheerst. Het is van belang dat de provincies inzicht hebben in welke garanties en leningen zij hebben uitstaan en deze goed beheren. Goed beheer stelt de provincie in staat problemen tijdig te signaleren en maatregelen te treffen om verlies te voorkomen of zo veel mogelijk te beperken.

In het najaar van 2017 heeft de Programmaraad het onderwerp garanties en leningen hoog geprioriteerd. Daarbij is gevraagd of de Rekenkamer ook de (revolverende) fondsen bij het onderzoek wil betrekken. Revolverende fondsen worden steeds vaker ingezet door overheden. Alle vier de Randstadprovincies hebben revolverende fondsen opgericht. Het idee van een revolverend fonds is dat geld niet eenmalig aan projecten wordt besteed, maar dat het geld meerdere keren (revolverend) kan worden ingezet. Veel gebruikte instrumenten voor revolverende fondsen binnen de Randstadprovincies zijn leningen en participaties; garanties komen ook voor. De provincies leveren kapitaal aan revolverende fondsen en/of zijn aandeelhouder van de organisatie die het fonds beheert.

De Rekenkamer heeft besloten om het onderzoek uit te voeren in de vorm van een quickscan. Doel van dit onderzoek is inzicht geven in het beleid en beheer van garanties en leningen en de financiële constructies van de revolverende fondsen in de vier Randstadprovincies, alsmede de informatievoorziening aan PS over het financieel risico van deze instrumenten. Voor het onderzoek zijn vijf onderzoeksvragen geformuleerd. Hieronder worden deze vragen beantwoord en zijn aanbevelingen voor PS opgenomen.

Beleid

1. Wat is het beleid dat de provincie heeft opgesteld ten aanzien van het verstrekken van garanties en leningen?

De provincie heeft geen vastgesteld beleid ten aanzien van het verstrekken van garanties en leningen. De huidige praktijk is gebaseerd op maatwerk, waarbij elke aanvraag afzonderlijk op basis van de specifieke kenmerken wordt beoordeeld. Voor het verstrekken van garanties en leningen worden vaste, maar niet vastgelegde procedures gevolgd. Hierbij ligt de eindverantwoordelijkheid voor de behandeling van een garantie of lening bij de beleidsafdeling. Daarbij wordt samengewerkt met het subsidieloket dat de aanvraag beoordeelt op volledigheid en toetst op financiële aspecten. Zo nodig wordt de concernadviseur Financiën gevraagd te adviseren over de aanvraag. Wanneer het gaat om aanvragen binnen het economisch beleidsdomein wordt de Economic Board Utrecht om advies gevraagd.

De Rekenkamer acht de ontwikkeling van beleid voor en een afwegingskader ten behoeve van de inzet van garanties en leningen een goede stap, bij voorkeur breder opgesteld met betrekking tot de verschillende mogelijke financiële instrumenten. Het is noodzakelijk gelet op het betrokken financieel belang en de betrokken risico's van garanties en leningen. Net als dat PS in positie worden gebracht om kaderstellende uitgangspunten te formuleren ten aanzien van de inzet van onder andere garanties en leningen. Dergelijk beleid hoeft niet gedetailleerd uitgewerkt te zijn en prescriptief te bepalen wanneer welk instrument wordt ingezet. Wel is het van belang dat wordt aangegeven met welke afwegingsfactoren rekening moet worden gehouden, welke waarborgen ingebouwd moeten worden, hoe risico's moeten worden beheerst en hoe het toepassen van zo'n afwegingskader procedureel wordt geborgd. De

provincie Noord-Holland hanteert bijvoorbeeld een Uitvoeringsrichtlijn Leningen en Garanties en de provincie Zuid-Holland heeft een afwegingskader in voorbereiding.

Aanbeveling 1

Stel nader beleid op ten aanzien van garanties en leningen, bij voorkeur ondersteund met een afwegingskader voor de inzet van verschillende mogelijke financiële instrumenten, zoals garanties en leningen, maar ook revolverende fondsen, subsidies, deelnemingen en cofinanciering.

Beheer

2. Is het gevoerde beheer van uitstaande garanties en leningen door de provincie toereikend om het financieel risico te beheersen?

De provincie heeft een vaste, maar niet vastgelegde procedure voor het beheer van bestaande garanties en leningen, waarbij er sprake is van een duidelijke verdeling van verantwoordelijkheden en bevoegdheden. Het subsidieloket voert het operationele beheer uit en de beleidsafdeling bewaakt de beleidsmatige voorwaarden. De eindverantwoordelijkheid van het beheer ligt bij de beleidsafdelingen. Er is een actueel en compleet overzicht van de samenstelling, omvang en voorwaarden van de bestaande garanties en leningen. Risico's worden geïventariseerd en gevolgd waarbij beheersmaatregelen worden genomen. Daarbij is het uitgangspunt dat de risico's worden gedekt door de reserve weerstandsvermogen. Wanneer het risico hoger is dan 50% moet een afzonderlijke voorziening worden getroffen door de beleidsafdeling conform het door PS vastgestelde Beleidskader integraal risicomanagement.

Informatievoorziening PS

3. Worden Provinciale Staten geïnformeerd over het financieel risico bij het verstrekken van nieuwe garanties en leningen en over het financieel risico van de reeds uitstaande garanties en leningen?

Bij nieuwe garanties en leningen worden PS voorafgaand betrokken, indien de verstrekking niet past binnen de begrotingskaders of als er sprake is van 'ingrijpende gevolgen'. PS zijn dus niet standaard voorafgaand aan het verstrekken van nieuwe garanties en leningen geïnformeerd over financiële risico's. Wanneer sprake is van ingrijpende gevolgen is niet vastgelegd. De ambtelijke organisatie geeft aan dat het gaat om het betrokken financieel belang en politiek-bestuurlijke gevoeligheid. Bij bestaande garanties en leningen worden PS periodiek geïnformeerd via de p&c cyclus. PS krijgen daarbij informatie over een, blijvend uit de provincievergelijking, beperkt aantal relevante aspecten met betrekking tot leningen.

Aanbeveling 2

Bepaal wanneer en op welke wijze PS dienen te worden betrokken bij het verstrekken van nieuwe garanties en leningen en laat dit opnemen in het door PS vast te stellen beleid ter uitwerking van aanbeveling 1.

Aanbeveling 3

Vraag GS om de informatiewaarde over leningen in de p&c cyclus te vergroten door verdere achtergronden en ontwikkelingen gedurende het jaar, het oorspronkelijke bedrag, gehanteerde rentepercentages en de looptijd van uitstaande garanties en leningen te vermelden in de begroting en jaarstukken.

Inzicht in revolverende fondsen

4. Hoe heeft de provincie de financiële relatie met de revolverende fondsen vormgegeven?

De provincie heeft (in de vorm van kapitaalverstrekking of garanties) een belang in drie lopende revolverende fondsen, daarnaast heeft de provincie twee revolverende fondsen gehad die in 2017 in afsluiting waren. Het financieel belang van de provincie in de lopende fondsen is € 17 mln. (62% ten opzichte van de totale omvang van € 27,5 mln. van deze fondsen). De provincie heeft geen zeggenschap voor het verstrekken van garanties en leningen door de lopende revolverende fondsen. De zeggenschap en de verantwoordelijkheid voor de risico's die daarmee samenhangen liggen in die gevallen bij de revolverende fondsen. Het financieel risico dat de provincie loopt bij deze fondsen, is maximaal gelijk aan het provinciaal aandeel in het fonds. De afgesproken mate van revolverendheid bij deze fondsen is 100%. De drie fondsen hebben een looptijd tot 2018, 2031 en 2037.

Informatievoorziening PS

5. Worden Provinciale Staten geïnformeerd over het financieel risico en de revolverendheid van revolverende fondsen?

Er is geen beleid vastgesteld voor de inzet en aanpak van revolverende fondsen. Er zijn dus ook geen afspraken over de wijze waarop PS worden geïnformeerd over het instellen en de voortgang van revolverende fondsen. Met name revolverende fondsen hebben wel een expliciete plek in het coalitieakkoord van de Provincie Utrecht: "In het uitvoeren van onze rol gaan we minder voor subsidies en meer voor innovatiefondsen en revolverende fondsen en cofinanciering."¹

Revolverende fondsen hebben een actueel beleidsmatig en financieel belang. Alle drie de lopende fondsen waarin de provincie een belang heeft, zijn de afgelopen 5 jaar gestart. Met de fondsen leggen PS voor langere tijd gelden vast die door en met externe partijen worden beheerd. Deze factoren, in combinatie met de daarmee samenhangende risico's en de politieke wens om meer gebruik te maken van revolverende fondsen, maken het formuleren van nadere kaderstellende uitgangspunten door PS noodzakelijk. Hierbij kan worden aangesloten op het te formuleren beleid voor garanties en leningen en het op te zetten afwegingskader als bedoeld bij aanbeveling 1. De provincie Zuid-Holland heeft voor de inzet van revolverende fondsen een handreiking en daaruit voortvloeiende investeringsstrategieën, waarmee zij goede ervaringen heeft.

PS zijn voorafgaand aan het instellen van de revolverend fondsen geïnformeerd over het financieel risico en de beïnvloedingsmogelijkheden. Over het financieel risico en de revolverendheid van de bestaande revolverende fondsen worden PS periodiek geïnformeerd via de jaarplannen en jaarstukken van de desbetreffende fondsen. Een integraal overzicht van de revolverende fondsen ontbreekt in de eigen p&c stukken van de provincie.

Vanwege het betrokken financieel en beleidsmatig belang, gecombineerd met de lange looptijd van de fondsen, verdient het aanbeveling om een integraal overzicht van de revolverende fondsen op te nemen in de eigen p&c cyclus van de provincie. Dit kan op een relatief eenvoudige wijze, bijvoorbeeld aan de hand van het feitelijk overzicht zoals dat in dit rapport (paragraaf 4.2) is opgenomen; idealiter aangevuld met inzicht in de mate waarin met de fondsen de beoogde doelen worden gerealiseerd.

¹ Provincie Utrecht (2015), In verbinding, coalitieakkoord 2015-2019, blz. 20

Aanbeveling 4

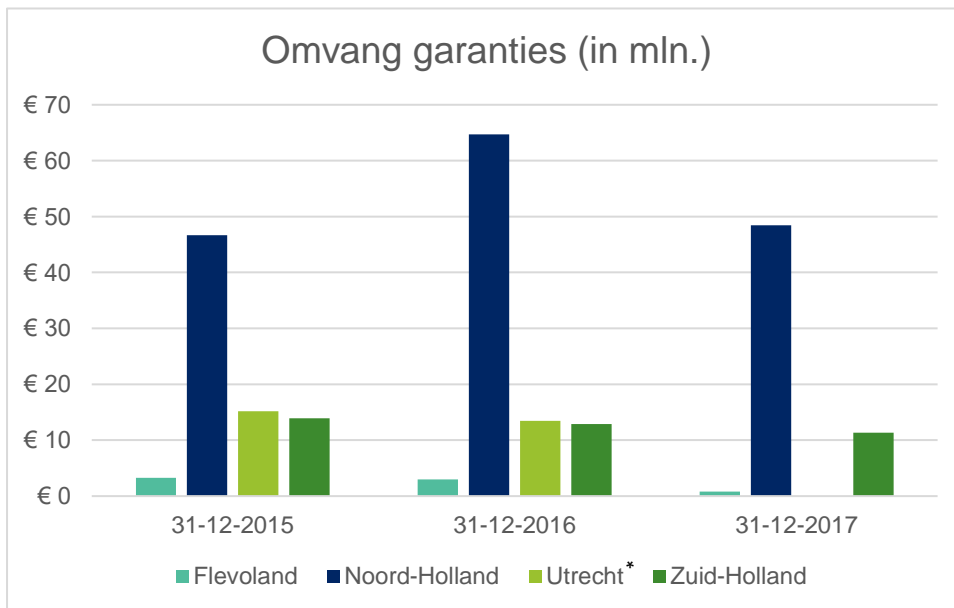
Vraag GS een integraal overzicht van de lopende revolverende fondsen op te nemen in de eigen p&c cyclus van de provincie, waarbij per fonds in ieder geval is weergegeven; de entiteit, looptijd, omvang, aandeel van de provincie en mate van revolverendheid. Idealiter wordt tevens inzicht gegeven in de mate waarin met de fondsen de beoogde doelen worden gerealiseerd.

Provincievergelijking

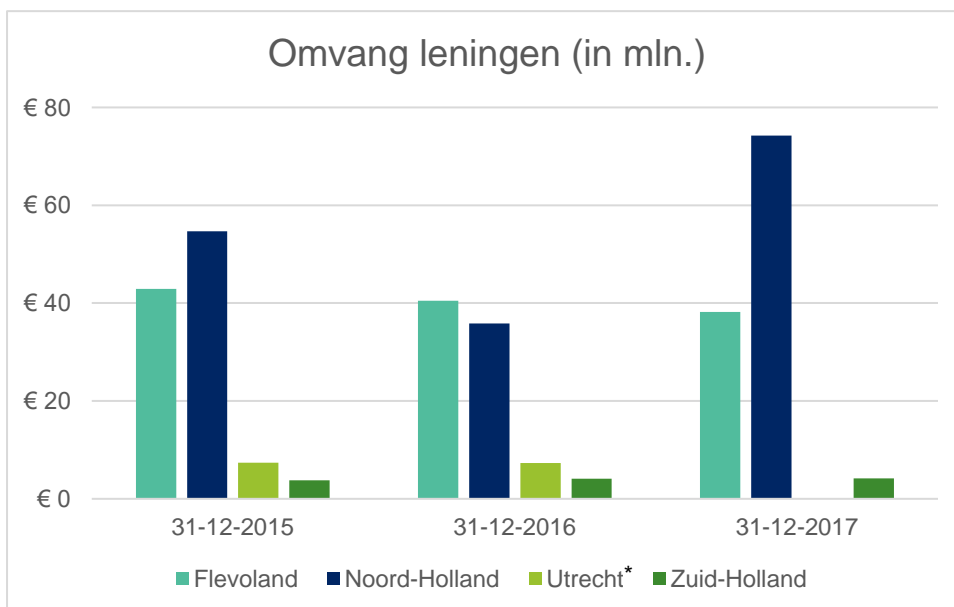
Garanties en leningen

Omvang

De vier Randstadprovincies verstrekken allen garanties en leningen.

De omvang verstrekte garanties (in € mln.) is in de periode 2015-2017 in alle Randstadprovincies afgenomen*.

De omvang leningen (in € mln.) is in de periode 2015 - 2017 toegenomen in Noord-Holland en Zuid-Holland en afgenomen in Flevoland en Utrecht*.

* Voor het jaar 2017 was de jaarrekening nog niet beschikbaar ten tijde van de uitvoering van dit onderzoek (augustus 2018).

Beleid en risicodekking

	FLEVOLAND	NOORD-HOLLAND	UTRECHT	ZUID-HOLLAND
BELEID	Geen inhoudelijk beleid. In het Treasurystatuut en de Financiële Verordening zijn procedurele uitgangspunten verwoord. De huidige praktijk is gebaseerd op maatwerk. Recent is een 217a onderzoek uitgevoerd, waarin GS ambtelijk wordt geadviseerd om vernieuwing en ontwikkeling van het financieel instrumentarium te overwegen en om een afwegingskader vast te stellen ten behoeve van de inzet van financiële instrumenten.	Het geldende uitgangspunt 'nee, tenzij' is verder uitgewerkt in de Uitvoeringsrichtlijn Leningen en Garantstellingen. Deze uitvoeringsrichtlijn is vastgesteld door GS.	Geen (inhoudelijk of procedureel) beleid. De huidige praktijk is gebaseerd op maatwerk.	Het geldende uitgangspunt 'nee, tenzij' is vastgesteld door PS in het Treasurystatuut. Dit uitgangspunt is niet nader inhoudelijk uitgewerkt. Op dit moment loopt een onderzoek naar de vormgeving van een afwegingskader voor de inzet en aanpak van financiële instrumenten.
RISICO-DEKING	Binnen de budgetten van de desbetreffende beleidsafdelingen.	Door de beschikbare weerstandscapaciteit (algemene reserve).	Door de reserve weerstandsvermogen	Binnen de budgetten van de desbetreffende beleidsafdelingen.

Informatievoorziening in de P&C Cyclus

	FLEVOLAND	NOORD-HOLLAND	UTRECHT	ZUID-HOLLAND
GARANTIES	Oorspronkelijk bedrag Omvang begin en einde van het jaar Duiding van de veranderingen in de omvang In kort de achtergronden, risico's en ontwikkelingen	Oorspronkelijk bedrag Omvang begin en einde van het jaar (totaal en gewaarborgd door provincie) Naam van de rechtspersoon Doel/inhoud verplichting Provinciaal aandeel in % / € Datum PS- c.q. GS-besluit Datum van besluit Koninklijke Goedkeuring Looptijd Totaalbedrag van gewone- en buitengewone aflossing Risico's en eventuele ontwikkelingen	Oorspronkelijke bedrag Omvang begin en einde van het jaar Deel van de lening waarvoor de garantie garant staat Einddatum Belangrijke ontwikkelingen gedurende het jaar	Oorspronkelijk bedrag Omvang begin en einde van het jaar Percentage garanties Risico's
LENINGEN	Boekwaarde van de leningen begin en einde van het jaar Vermeerderingen en verminderingen In kort de achtergronden, risico's en ontwikkelingen	Oorspronkelijke bedrag Datum PS- c.q. GS-besluit Gehanteerde rentepercentage Restantbedrag begin en einde van het jaar Bedrag rente(bestanddeel) Bedrag aflossing(bestanddeel) Afschrijving wegens oninbaarheid Laatste jaar van aflossing Bedrag van de lopende rente Achtergronden, risico's en eventuele ontwikkelingen	Omvang aan het begin en eind van het jaar Opnames en aflossingen	Startjaar Oorspronkelijke bedrag Bedrag einde jaar Aflossingen Looptijd Risico's van de leningen

Revolverende fondsen

Overzicht revolverende fondsen

Naam van het fonds	Start		Looptijd in jaren					Afgesproken mate van revolverendheid	Totaal aandeel provincie (absoluut bedrag)	Procentueel aandeel t.o.v. totale omvang
	2009 - 2013	2014 – 2018	< 5	5 - 10	11 - 20	>20	Onbepaald			
Flevoland	DE-on							100%	€ 16.000.000	
	MKB Doorstartfonds							75%	(€ 8 mln. lening en € 8 mln. kapitaal verstrekking.)	70%
	TMI PoC Fonds Flevoland							50-65%		
Noord-Holland	Life Science Fund							In afsluiting	€ 9.965.105	
	Participatiefonds Duurzame Economie NH							Niet expliciet afgesproken	(kapitaal verstrekking)	52%
	Innovatiefonds Noord-Holland							45%		
Utrecht²	Energiefonds Utrecht							100%	€ 17.000.000	
	Utrechtse Cultuurlening							100%	(€ 16 mln. garantstelling en	62%
	Gebiedsontw.fonds Mooi Rijnhuizen							100%	€ 1 mln. kapitaal verstrekking)	
Zuid-Holland	ROM Drechtsteden Capital							Niet expliciet afgesproken	€ 132.700.000	
	InnovationQuarter							Niet expliciet afgesproken	(waarvan € 33,5 mln. gestort)	74%
	ENERGIQ							100%	(kapitaal verstrekking)	
	Warmte Participatie Fonds							100%		

² Exclusief de twee afgesloten fondsen.

Beleid en informatievoorziening PS

	FLEVOLAND	NOORD-HOLLAND	UTRECHT	ZUID-HOLLAND
BELEID	Er is geen beleid vastgesteld voor de inzet en aanpak van revolverende fondsen.	Er is geen specifiek beleid vastgesteld voor de inzet en aanpak van revolverende fondsen. De revolverende fondsen worden beheerd door verbonden partijen. In het beleid met betrekking tot verbonden partijen zijn relevante aspecten (over de governance en aansturing) opgenomen die (indirect) revolverende fondsen raken.	Er is geen beleid vastgesteld voor de inzet en aanpak van revolverende fondsen.	GS hebben een handreiking vastgesteld voor de inzet van revolverende fondsen. Deze bevat de relevante wet- en regelgeving en een checklist om op een gestructureerde wijze afwegingen te maken bij het oprichten van- of deelnemen aan een revolverend fonds. Bij de oprichting van een fonds dient een investeringsstrategie te worden opgesteld en voorgelegd aan PS.
INFORMATIEVOORZIENING PS	PS worden in alle Randstadprovincies periodiek geïnformeerd over het financieel risico en de revolverendheid van de bestaande revolverende fondsen door middel van de jaarplannen en jaarstukken van de revolverende fondsen. In de p&c stukken van de provincie is geen integraal overzicht opgenomen van de revolverende fondsen.			
			Aanvullend krijgen PS over het Revolverend Fonds in eigen beheer informatie in de jaarstukken in de paragraaf Grondbeleid.	Aanvullend krijgen PS via de paragraaf verbonden partijen wel informatie verschaft over de vennootschappen die de fondsen beheren.

Reactie Gedeputeerde Staten

Randstedelijke Rekenkamer
T.a.v. mevr. dr. ir. A. Hoenderdos-Metselaar
Teleportboulevard 110
1043 EJ Amsterdam

DATUM	12 oktober 2018	AFDELING	Bedrijfsvoering
NUMMER		REFERENTIE	drs. C.A.B. Kooijman
UW BRIEF VAN	25 september 2018	DOORKIESNUMMER	06-52769546
UW NUMMER	2018/AH/105	E-MAILADRES	tom.kooijman@provincie-Utrecht.nl
BIJLAGE	geen	ONDERWERP	Bestuurlijke nota Garanties en leningen

Geachte mevrouw Hoenderdos,

Op 25 september jl. heeft de provincie Utrecht de Bestuurlijke nota Garanties en Leningen ontvangen, met daarin opgenomen de conclusies en aanbevelingen naar aanleiding van de door de Randstedelijke Rekenkamer uitgevoerde quickscan "Garanties, leningen en revolverende fondsen". Onderstaand treft u de reactie van GS aan, op de in de Bestuurlijke nota opgenomen conclusies en aanbevelingen.

Conclusies

GS herkent zich in de conclusies, zoals verwoord op pagina's 4 tot en met 7 in de nota.

Aanbevelingen

Hoewel de financiële omvang van leningen en garantstellingen binnen de provincie Utrecht op dit moment nog relatief beperkt is, onderschrijft GS het belang van (het opstellen van) een beleids- en afwegingskader voor het verstrekken van garanties en leningen (aanbeveling 1). Een dergelijk kader bevordert de uniformiteit en transparantie in het proces van het toekennen van garanties en leningen. GS nemen deze aanbeveling daarom over en streven er naar om dit kader bij de Kademota 2020-2023 ter besluitvorming aan te bieden aan PS. Voor het opstellen van dit kader zal gekeken worden naar de wijze waarop andere (ons omringende) provincies dit hebben uitgewerkt, rekening houdend met de eigenheid van de provincie Utrecht. Aanbeveling 2, het nader bepalen wanneer en op welke wijze PS betrokken worden bij het verstrekken van nieuwe garanties en leningen, zal een plek krijgen in dit (op te stellen) kader. Tot slot zal in dit kader ook ingegaan worden op de informatievoorziening over leningen, garantstellingen en revolverende fondsen in de P&C-producten (aanbevelingen 3 en 4).

Hoogachtend,
Gedeputeerde Staten van Utrecht,

voorzitter,

secretaris,

| Nawoord Rekenkamer |

Wij danken Gedeputeerde Staten (GS) voor hun reactie op de conclusies en aanbevelingen van dit rapport. GS geven op inzichtelijke wijze weer hoe ze opvolging willen geven aan de vier aanbevelingen. De reactie van GS geeft geen aanleiding tot het maken van nadere opmerkingen.

De behandeling van het rapport in Provinciale Staten zien we met belangstelling tegemoet.

| 1 | Inleiding

1.1 Aanleiding

Garanties en leningen zijn een risicofactor voor de provincie, die kan worden beheerst. Het is van belang dat de provincies inzicht hebben in welke garanties en leningen zij hebben uitstaan en deze goed beheren. Goed beheer stelt de provincie in staat problemen tijdig te signaleren en maatregelen te treffen om verlies te voorkomen of zo veel mogelijk te beperken.

In het najaar van 2017 heeft de Programmaraad het onderwerp Garanties en leningen hoog geprioriteerd. Daarbij is gevraagd of de Rekenkamer ook de (revolverende) fondsen bij het onderzoek willen betrekken. Revolverende fondsen worden steeds vaker ingezet door overheden. Alle vier de Randstadprovincies hebben revolverende fondsen opgericht of zijn bezig met het oprichten hiervan. Het idee van een revolverend fonds is dat geld niet eenmalig aan projecten wordt besteed, maar dat het geld meerdere keren (revolverend) kan worden ingezet. Veel gebruikte instrumenten bij revolverende fondsen zijn leningen en participaties; garanties komen ook voor. De provincies leveren kapitaal aan revolverende fondsen en/of zijn aandeelhouder van de organisatie die het fonds beheert.

1.2 Onderzoeksvragen, beoordelingscriteria en afbakening

Op basis van het vooronderzoek heeft de Rekenkamer besloten om een onderzoek uit te voeren dat inzicht geeft in het beheer van garanties en leningen en de financiële constructies van de revolverende fondsen in de vier Randstadprovincies. De onderzoeksvragen en beoordelingscriteria bij het onderzoek hebben betrekking op:

Tabel 1 Onderzoeksvragen en beoordelingscriteria

Deelvraag	Beoordelingscriteria
1. Wat is het beleid dat de provincie heeft opgesteld ten aanzien van het verstrekken van garanties en leningen?	a. De provincie heeft beleid op het verstrekken van garanties en leningenb. De provincie heeft procedures voor het verstrekken van garanties en leningen
2. Is het gevoerde beheer van uitstaande garanties en leningen door de provincie toereikend om het financieel risico te beheersen?	a. De provincie heeft procedures voor het beheer van bestaande garanties en leningen.b. De provincie heeft inzicht in de samenstelling, omvang en de voorwaarden van de bestaande garanties en leningen.c. De provincie heeft een duidelijke verdeling van verantwoordelijkheden en bevoegdheden geborgd ten aanzien van het beheer van garanties en leningen.d. De provincie ziet toe op de naleving van voorwaarden van bestaande garanties en leningen.e. De provincie signaleert wijzigingen in het financieel risico van bestaande garanties en leningen en neemt maatregelen om dit risico te beheersen.

Deelvraag	Beoordelingscriteria
3. Worden Provinciale Staten geïnformeerd over het financieel risico bij het verstrekken van nieuwe garanties en leningen en over het financieel risico van de reeds uitstaande garanties en leningen?	a. PS zijn voorafgaand aan het verstrekken van nieuwe garanties en leningen geïnformeerd over het financieel risico. b. PS worden periodiek geïnformeerd over het financieel risico van de bestaande garanties en leningen. c. PS worden tussentijds geïnformeerd over eventuele toenames in het financieel risico van bestaande garanties en leningen.
4. Hoe heeft de provincie de financiële relatie met de revolverende fondsen vorm gegeven?	Toelichting per revolverend fonds op de volgende punten³: a. De vorm (verbonden partij, direct via de provincie zelf, etc.) b. Financieel belang van de provincie in het revolverend fonds (incl. wanneer het revolverend fonds een verbonden partij is: percentage aandeelhouderschap) c. Financiële aansprakelijkheid d. Mate van zeggenschap van de provincie bij het verstrekken van garanties/leningen door het revolverend fonds e. Mate van revolverendheid f. Omvang leningen/garanties verstrekt door revolverend fonds
5. Worden Provinciale Staten geïnformeerd over het financieel risico en de revolverendheid van revolverende fondsen?	a. PS zijn voorafgaand aan het instellen van een revolverend fonds geïnformeerd over het financieel risico, de revolverendheid en de invloedsmogelijkheden. b. PS worden periodiek geïnformeerd over het financieel risico en de revolverendheid van de bestaande revolverende fondsen.

De onderzoeksvragen worden beantwoord op basis van gesprekken met de ambtelijke organisaties, beschikbare documentatie en een analyse van de Stateninformatie. Daarnaast hebben wij een uitvraag gedaan bij de ambtelijke organisaties naar de garanties, leningen en revolverende fondsen, op basis van een door ons opgesteld (en deels vooraf ingevuld) format met gegevens over de garanties, leningen en revolverende fondsen, voornamelijk gebaseerd op de jaarstukken en andere P&C documenten zoals de Staten die ook krijgen. De agenda van PS bood geen ruimte om een sessie te organiseren met Statenleden. Daarom is een vragenlijst via de griffie uitgezet bij alle fracties. De vragen gingen onder andere over het overzicht en inzicht dat PS hebben in garanties, leningen en revolverende fondsen en de informatievoorziening aan PS. Daarop zijn geen reacties binnengekomen.

Het onderzoek richt zich met name op het aspect rechtmatigheid, specifiek:

- het beheer van garanties en leningen die door de Randstadprovincies zijn verstrekt;
- de financiële constructies van de revolverende fondsen in de Randstadprovincies.

In het onderzoek komt niet aan bod:

³ Dit betreft een informatieve en geen beoordelende vraag. Daarom zijn de aspecten 4a tot en met 4f niet te beschouwen als beoordelingscriteria op basis waarvan tot een bevinding/oordeel wordt gekomen.

- (het bereiken van) de maatschappelijke doelen van de garanties, leningen en revolverende fondsen;
- welke afweging een rol heeft gespeeld bij de inzet van financiële instrumenten (lening, garantie, fonds, subsidie etc.);
- de garanties en leningen die zijn verstrekt via andere verbonden partijen of gemeenschappelijke regelingen dan de revolverende fondsen. Door betrokken ambtenaren in de provincies is aangegeven dat hier geen grote risico's liggen. Op basis van de beschikbare stukken zien wij zelf ook geen aanleiding om deze organisaties in het onderzoek mee te nemen;
- het risicomanagement (beheersen van kansen op en gevolgen van risico's) ten aanzien van de uitstaande garanties en leningen en de revolverende fondsen;
- het onderzoeken van dossiers van afzonderlijke garanties en leningen.

| 2 | **Achtergrond**

2.1 Vormen van garanties en leningen

Garanties en leningen zijn een risicofactor voor de provincie, die kan worden beheerst. Bij het verstrekken van een lening stelt de provincie geld beschikbaar met de verwachting dit op termijn terug te krijgen. Gedurende de looptijd van de lening ontvangt de provincie rentebetalingen en aflossingen. Bij het verstrekken van een garantie (ook wel 'gewaarborgde geldlening') stelt de provincie zelf geen geld beschikbaar maar garandeert zij aan bijvoorbeeld de geldverstrekker bank van een organisatie dat de organisatie de verschuldigde rente en aflossingen kan betalen. Als de organisatie de verschuldigde betalingen niet kan doen, kan de bank de provincie op haar garantie aanspreken waardoor wél kosten voor de provincie ontstaan. Naast de direct verstrekte garanties en leningen door de provincie is het ook mogelijk om (indirect) een garantie of lening van de provincie te krijgen, bijvoorbeeld via revolverende fondsen en/of (andere) verbonden partijen.

Een revolverend fonds is een fonds waaruit kapitaal wordt verstrekt dat in principe (deels) weer terugkomt in het fonds door middel van bijvoorbeeld terugbetalingen of verkoop van participaties. Dit kapitaal wordt dan opnieuw ingezet voor financiering van andere initiatieven. Revolverend betekent in de praktijk niet altijd dat het kapitaal volledig dient terug te vloeien in het fonds, de Randstedelijke provincies hebben een aantal fondsen waarbij van tevoren al bepaald is dat deze mogen leeglopen. De provincies leveren kapitaal voor revolverende fondsen in de vorm van een langlopende lening en/of zijn aandeelhouder van de organisatie die het fonds beheert.

Het hebben van aandelen in een revolverend fonds in de vorm van een vennootschap (NV of BV) betekent meestal dat de provincie geen invloed heeft op de garanties en leningen die worden aangegaan door het betreffende vennootschap, ook niet bij een meerderheidsbelang. Dit wordt besloten door het bestuur, tenzij in de statuten iets anders is vastgelegd. Wel kan de provincie invloed uitoefenen bij de oprichting van de vennootschap en het verstrekken van kapitaal of lening/garantie. Op dat moment kunnen voorwaarden worden verbonden waaraan garanties en leningen verstrekt door de vennootschap hebben te voldoen. Net als dat via een vertegenwoordiging in de vennootschap (bestuur/toezicht) invloed kan worden uitgeoefend op besluitvorming binnen de vennootschap. De provincie loopt bij deze vennootschappen in principe enkel financieel risico ter grootte van het uitgezette aandelenkapitaal en daarnaast voor eventuele zelf verstrekte garanties en leningen aan de vennootschap.

2.2 Wet- en regelgeving

Volgens de Wet Financiering Decentrale Overheden (Wet Fido) en de daarop gebaseerde ministeriële regeling Uitzettingen en Derivaten decentrale Overheden mogen provincies alleen leningen verstrekken en garanties verlenen als aantoonbaar is dat dit past in de uitoefening van de publieke taak.⁴ Overtollige middelen moeten worden aangehouden in 's Rijks schatkist. Een uitzondering geldt voor het onderling uitlenen van overtollige middelen aan medeoverheden, met als voorwaarde dat er geen sprake mag zijn van een toezichtrelatie.⁵ Provincies kunnen dus alleen aan gemeenten buiten de eigen provincie leningen verstrekken als alternatief voor het schatkistbankieren.

⁴ Art. 2 Wet Fido

⁵ Art. 2 Wet Fido

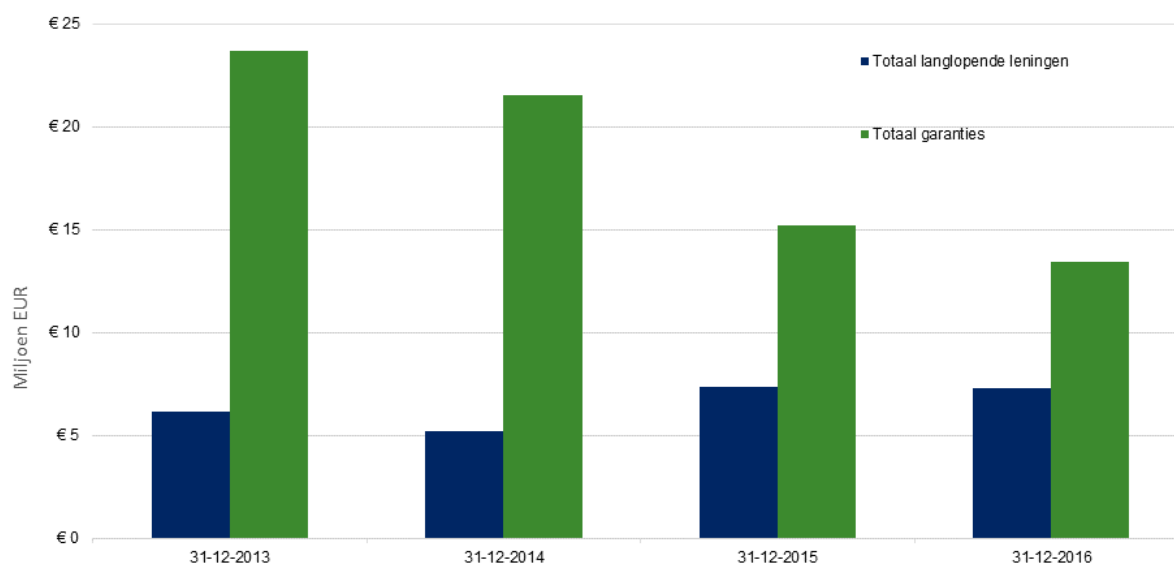
| 3 | Garanties en leningen

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt eerst inzicht geboden in de omvang en ontwikkeling van de verstrekte garanties en langlopende leningen voor de periode 2013-2016. Vervolgens wordt ingegaan op het beleid, het beheer en de informatievoorziening aan PS betreffende garanties en leningen.

3.2 Omvang en ontwikkeling garanties en leningen

In deze paragraaf is de omvang van de langlopende garanties en leningen inzichtelijk gemaakt. De volgende figuur toont de omvang van langlopende garanties en leningen voor de periode 2013-2016.⁶

Figuur 1 Omvang (in mln.) langlopende leningen en garanties Provincie Utrecht (2013-2016)

Uit de bovenstaande figuur is op te maken dat de omvang van langlopende leningen stijgt in de periode 2013-2016 van € 6,1 mln. naar € 7,3 mln. De omvang van garanties is in de periode 2013-2016 afgenomen van € 23,7 mln. naar € 13,4 mln.

Uit nadere analyse van de jaarrekeningen blijkt dat het aantal leningen in de periode 2013-2016 gestegen is van 12 naar 22. Het gemiddelde bedrag per lening is afgenomen. Verder blijkt tevens dat het aantal garanties in de periode 2013-2016 gedaald is van 16 naar 9 en er vrijwel geen nieuwe garanties zijn aangegaan. Dit verklaart de daling van de omvang van garanties in die periode.

In bijlage A is een detailoverzicht voor uitstaande garanties en leningen op 31-12-2016 opgenomen.

⁶ De cijfers zijn afkomstig uit de jaarrekeningen 2013, 2014, 2015 en 2016 van de provincie Utrecht.

3.3 Provinciaal beleid

De Rekenkamer geeft in deze paragraaf antwoord op de vraag welk beleid de provincie heeft opgesteld ten aanzien van het verstrekken van garanties en leningen en hoe dat procedureel is vertaald.

Beoordelingscriterium 1a:

De provincie heeft beleid op het verstrekken van garanties en leningen.

Beoordelingscriterium 1b:

De provincie heeft procedures voor het verstrekken van garanties en leningen.

Bevinding 1

De provincie heeft geen vastgesteld beleid ten aanzien van het verstrekken van garanties en leningen. De huidige praktijk is gebaseerd op maatwerk, waarbij elke aanvraag afzonderlijk op basis van de specifieke kenmerken wordt beoordeeld. Voor het verstrekken van garanties en leningen worden vaste, maar niet vastgelegde procedures gevolgd. Hierbij ligt de eindverantwoordelijkheid voor de behandeling van een garantie of lening bij de beleidsafdeling. Daarbij wordt samengewerkt met het subsidieloket dat de aanvraag beoordeelt op volledigheid en toetst op financiële aspecten. Zo nodig wordt de concernadviseur Financiën gevraagd te adviseren over de aanvraag. Wanneer het gaat om aanvragen binnen het economisch beleidsdomein wordt de Economic Board Utrecht om advies gevraagd.

Toelichting

De provincie heeft geen vastgesteld beleid ten aanzien van het verstrekken van garanties en leningen. De huidige praktijk is gebaseerd op maatwerk, waarbij elke aanvraag afzonderlijk op basis van de specifieke kenmerken wordt beoordeeld.

Alhoewel er geen beleid is vastgesteld, blijkt uit de interviews dat er wel standaard naar een aantal factoren bij de beoordeling van aanvragen wordt gekeken.⁷ In de eerste plaats of het doel van de lening past binnen- en aansluit op het provinciaal beleid, bijvoorbeeld waar het gaat om economische beleidsdoelen. Ook wordt gekeken naar de onderliggende businesscase en de financiële positie van de aanvrager met als doel zicht te krijgen op risico's en om vertrouwen te krijgen in het product en de aanvrager. Dit met het oog op het daadwerkelijk terugbetaald krijgen van de lening. Daarbij wordt, zeker bij leningen aan startende bedrijven, gekeken of deze ook eigen middelen hebben verworven wat vooral gebeurt door middel van crowd funding. Wanneer reeds eigen middelen zijn verworven, geeft dit eerder vertrouwen in de business case. Ten slotte wordt de vormgeving van de lening juridisch en/of financieel getoetst.⁸

Deze afwegingsfactoren zijn terug te zien in de besluitvorming over de lening verstrekt aan Kasteel Amerongen.⁹ In het desbetreffende statenvoorstel wordt aangegeven dat een provinciaal belang wordt gezien vanwege de cultuurhistorische waarde van het kasteel. In het voorstel wordt ingegaan op de exploitatie en organisatie van de aanvrager. Net als dat wordt ingegaan op de steun verleend door andere partijen in de vorm van het kwijtschelden van (een deel van) de schulden.

⁷ Provincie Utrecht, ambtelijke interviews, 12 december 2017 en 19 juni 2018.

⁸ Provincie Utrecht, ambtelijke interviews, 12 december 2017 en 19 juni 2018.

⁹ Provincie Utrecht (2015), PS besluit stichting Kasteel Amerongen 7 december 2015. De onderliggende dossiers horende bij deze besluitvorming zijn niet onderzocht in het kader van dit rekenkameronderzoek.

Deze afwegingsfactoren zijn ook terug te zien in de regeling met betrekking tot het stimuleren van economie en innovatie.¹⁰ In deze regeling wordt de formele basis geboden voor (onder andere) het verstrekken van garanties en leningen aan, met name, bedrijven. De initiatieven moeten bijdragen aan de economische en duurzame ontwikkeling in de regio Utrecht en moeten aansluiten op de economische Strategische Agenda.¹¹ Ook is bepaald dat een garantie of lening kan worden afgewezen als (onder andere) niet ten minste 25% van de totale financiering wordt verzorgd door crowdfunding of een kredietunie.¹²

Voor het verstrekken van garanties en leningen worden vaste procedures gevolgd. Deze procedure is niet afzonderlijk uitgewerkt of vastgesteld in een protocol of in een ander document. De basis is te vinden in de Algemene subsidieverordening, afzonderlijke uitvoeringsverordeningen waarin de Algemene Subsidieverordening wordt uitgewerkt en het Treasurystatuut.¹³ Als een aanvraag wordt ingediend, kijkt het subsidieloket naar de aanvraag en beoordeelt die op volledigheid en toetst op financiële aspecten. De aanvraag kan op verschillende manier binnenkomen, bijvoorbeeld direct bij bestuurders, via de Economic Board Utrecht, bij beleidsafdelingen of direct bij het subsidieloket. Uiteindelijk komen de aanvragen wel altijd langs bij het subsidieloket.¹⁴ De beleidsafdeling beoordeelt de aanvraag op de vraag of deze aansluit op en past binnen het beleid. Zo nodig wordt de concernadviseur Financiën gevraagd te adviseren over de aanvraag. Wanneer het gaat om aanvragen binnen het economisch beleidsdomein wordt de Economic Board Utrecht om advies gevraagd. Bij complexe aanvragen wordt er zo nodig externe expertise ingehuurd. De verantwoordelijkheid voor de garanties en leningen ligt uiteindelijk bij de beleidsafdeling. Zij zijn budgethouder en beslissen over garanties en leningen.¹⁵

De provincie heeft de mogelijkheid opengehouden om als alternatief voor het schatkistbankieren leningen te verstrekken aan andere overheden. Van deze mogelijkheid wordt op dit moment geen gebruik gemaakt.¹⁶

3.4 Beheer

De Rekenkamer geeft in deze paragraaf antwoord op de vraag of het gevoerde beheer van uitstaande garanties en leningen door de provincie toereikend is om het financieel risico te beheersen.

Beoordelingscriterium 2a:

De provincie heeft procedures voor het beheer van bestaande garanties en leningen.

Beoordelingscriterium 2b:

De provincie heeft inzicht in de samenstelling, omvang en de voorwaarden van de bestaande garanties en leningen.

¹⁰ Provincie Utrecht (2016), Uitvoeringsverordening Economic Board Utrecht 2016.

¹¹ Provincie Utrecht en EBU (2012), Stepping Stones: Strategische agenda 2013-2020.

¹² Artikelen 8 en 36 Uitvoeringsverordening Economic Board Utrecht 2016. Afzonderlijke leningen zijn in het kader van dit onderzoek niet onderzocht om te bezien of de bepalingen van de uitvoeringsverordening daadwerkelijk zijn nageleefd.

¹³ Provincie Utrecht (2016), Treasurystatuut 2017-2021. Provincie Utrecht (2015), Algemene Subsidieverordening provincie Utrecht.

¹⁴ Provincie Utrecht, ambtelijk interview, 19 juni 2018.

¹⁵ Provincie Utrecht, ambtelijke interviews, 12 december 2017 en 19 juni 2018.

¹⁶ Provincie Utrecht (2016), Treasurystatuut 2017-2021. Ook toegelicht in de jaarstukken 2016, p. 136.

Beoordelingscriterium 2c:

De provincie heeft een duidelijke verdeling van verantwoordelijkheden en bevoegdheden geborgd ten aanzien van het beheer van garanties en leningen.

Beoordelingscriterium 2d:

De provincie ziet toe op de naleving van voorwaarden van bestaande garanties en leningen.

Beoordelingscriterium 2e:

De provincie signaleert wijzigingen in het financieel risico van bestaande garanties en leningen en neemt maatregelen om dit risico te beheersen.

Bevinding 2

De provincie heeft een vaste, maar niet vastgelegde procedure voor het beheer van bestaande garanties en leningen, waarbij er sprake is van een duidelijke verdeling van verantwoordelijkheden en bevoegdheden. Het subsidieloket voert het operationele beheer uit en de beleidsafdeling ziet toe op de beleidsmatige voorwaarden. De eindverantwoordelijkheid van het beheer ligt bij de beleidsafdelingen. Er is een actueel en compleet overzicht van de samenstelling, omvang en voorwaarden van de bestaande garanties en leningen. Risico's worden geïnventariseerd en gevolgd waarbij beheersmaatregelen worden genomen. Daarbij is het uitgangspunt dat de risico's worden gedekt door de reserve weerstandsvermogen.

Toelichting

De organisatie heeft een vaste werkwijze voor het beheer van bestaande garanties en leningen waarbij er sprake is van een duidelijke verdeling van verantwoordelijkheden en bevoegdheden. Deze procedure is niet afzonderlijk vastgelegd. De procedure is in lijn met de verdeling van taken en verantwoordelijkheden zoals die op hoofdlijnen is vastgelegd in het Treasurystatuut, de Algemene subsidieverordening en de afzonderlijke uitvoeringsverordeningen waarin de Algemene Subsidieverordening wordt uitgewerkt.¹⁷

De operationele uitvoering van het beheer ligt bij het subsidieloket.¹⁸ Zij beheren de afbetalingen en rentebetalingen. Het subsidieloket ziet toe op de naleving van de voorwaarden die samenhangen met de garantie of lening. De beleidsmatige aspecten van het beheer worden gedaan door de beleidsafdeling, bijvoorbeeld met betrekking tot de naleving van de inhoudelijke voorwaarden gesteld aan de garantie of lening.

Het subsidieloket houdt een overzicht bij van alle uitstaande garanties en leningen wat betreft samenstelling, omvang en voorwaarden. Dit overzicht is de basis voor de verslaglegging in de p&c documenten, zoals de begroting en de jaarstukken, alsook de feitelijke overzichten die in het kader van dit rekenkameronderzoek zijn samengesteld (zie bijlage A).

Voor de risico's die samenhangen met garanties en leningen wordt aangesloten op de organisatiebrede aanpak van risico's en risicomanagement.¹⁹ Op deze manier worden risico's geïnventariseerd en gevolgd waarbij beheersmaatregelen worden genomen. De beleidsafdelingen zijn verantwoordelijk voor de risicobeheersing. Het subsidieloket ondersteunt daarbij door bij de uitvoering van het beheer risico's te volgen. Eventuele signalen worden teruggelegd bij de beleidsafdelingen. De eindverantwoordelijkheid ligt bij de beleidsafdelingen. De risico's

¹⁷ Provincie Utrecht (2016), Treasurystatuut 2017-2021. Provincie Utrecht (2015), Algemene Subsidieverordening provincie Utrecht.

¹⁸ Provincie Utrecht, ambtelijke interviews, 12 december 2017 en 19 juni 2018.

¹⁹ Provincie Utrecht, ambtelijke interviews, 12 december 2017 en 19 juni 2018.

worden bijgehouden in de risicomanagementapplicatie die organisatiebreed wordt gebruikt en worden verwerkt in p&c cyclus.²⁰

De belangrijkste risico's worden in het kader van het weerstandsvermogen verwerkt in de risicoparagraaf. Als uitgangspunt geldt dat de reserve weerstandsvermogen als risicodekking dient. Indien deze bij het verstrekken van de lening ontoereikend is met het oog op de ingeschatte risico's, moet de reserve weerstandsvermogen worden aangevuld. Aan deze keuze van risicodekking ligt geen expliciete afweging ten grondslag. De ambtelijke organisatie geeft aan dat dit waarschijnlijk komt doordat het totaalbedrag aan garanties en leningen beperkt is.²¹ Wanneer het risico hoger is dan 50% moet een afzonderlijke voorziening worden getroffen door de beleidsafdeling conform het door PS vastgestelde Beleidskader integraal risicomanagement..

3.5 Informatievoorziening PS

De Rekenkamer geeft in deze paragraaf inzicht in de wijze waarop en de mate waarin PS worden geïnformeerd over (de risico's bij) de garanties en leningen.

Beoordelingscriterium 3a:

PS zijn voorafgaand aan het verstrekken van nieuwe garanties en leningen geïnformeerd over het financieel risico.

Beoordelingscriterium 3b:

PS worden periodiek geïnformeerd over het financieel risico van de bestaande garanties en leningen.

Beoordelingscriterium 3c:

PS worden tussentijds geïnformeerd over eventuele toenames in het financieel risico van bestaande garanties en leningen.

Bevinding 3

PS worden voorafgaand betrokken bij het verstrekken van nieuwe garanties en leningen, indien de verstrekking niet past binnen de begrotingskaders of er sprake is van 'ingrijpende gevolgen'. PS zijn dus niet standaard voorafgaand aan het verstrekken van nieuwe garanties en leningen geïnformeerd over financiële risico's. Wanneer sprake is van ingrijpende gevolgen is niet vastgelegd. De ambtelijke organisatie geeft aan dat het gaat om het betrokken financieel belang en politiek-bestuurlijke gevoeligheid. PS worden via de p&c cyclus periodiek geïnformeerd over het financieel risico van de bestaande garanties en leningen. PS krijgen daarbij informatie over een beperkt aantal relevante aspecten met betrekking tot garanties en leningen. Bij Kasteel Amerongen zijn PS geïnformeerd over ontwikkelingen met betrekking tot deze lening.

Toelichting

GS besluiten over garanties en leningen die passen binnen het beleid en de begroting. Hieraan liggen de Algemene subsidieverordening en de uitvoeringsverordeningen waarin de algemene verordening wordt uitgewerkt, ten grondslag.²² Indien garanties en leningen niet passen binnen het beleid, dient PS een besluit te nemen. Wanneer er sprake is van 'ingrijpende gevolgen', dienen GS het voorgenomen besluit voor te leggen aan

²⁰ Provincie Utrecht, ambtelijke interviews, 12 december 2017 en 19 juni 2018.

²¹ Provincie Utrecht, ambtelijk interview, 19 juni 2018.

²² Provincie Utrecht (2015), Algemene Subsidieverordening provincie Utrecht.

PS. Er is niet vastgelegd wanneer sprake is van ingrijpende gevolgen. Wel wordt door de ambtelijke organisatie aangegeven dat daarbij de financiële omvang en de politiek-bestuurlijke gevoeligheid van belang zijn.²³

Bijvoorbeeld de lening ten behoeve van Kasteel Amerongen is op 7 december 2015 aan PS voorgelegd.²⁴ Het voorstel was om een lening te verstrekken ter hoogte van € 1.130.000, waarmee de stichting haar schulden kon aflossen en zicht kon houden op een sluitende meerjarenbegroting. De bedoeling was om daarmee een goede uitgangspositie te creëren om het kasteel met park en interieur te behouden en publiek toegankelijk te laten blijven. In PS-documenten is te zien dat zij op de hoogte worden gehouden van de voortgang van deze lening. Zo worden PS op 14 maart 2018 geïnformeerd over het feit van een versnelde afbetaling door de stichting Amerongen van 500.000 euro in 2017.²⁵

Wanneer een garantie of lening eenmaal is verstrekt, worden PS vooral geïnformeerd door middel van de p&c cyclus. Daarin wordt een overzicht geboden van de verstrekte garanties en leningen.²⁶ PS krijgen daarbij informatie over een beperkt aantal relevante aspecten met betrekking tot leningen. Per verstrekte lening wordt aangegeven de omvang van de lening aan het begin van het jaar, opnames en aflossingen gedurende het jaar en de omvang van de lening aan het eind van het jaar. Bijvoorbeeld verdere achtergronden en ontwikkelingen, het oorspronkelijke bedrag, gehanteerde rentepercentages en de looptijd worden niet vermeld. De informatievoorziening omtrent garanties is uitgebreider. Per verstrekte garantie wordt aangegeven de oorspronkelijke omvang van de gewaarborgde lening, de omvang van de gewaarborgde lening aan het begin en aan het eind van het jaar, het deel van de lening waarvoor de garantie garant staat en de einddatum van de garantie. Daarbij worden belangrijke ontwikkelingen gedurende het jaar toegelicht. Kijkend naar de casus Kasteel Amerongen worden PS tussentijds geïnformeerd doordat zij eerder, bij besluitvorming over het verstrekken van de lening waren betrokken.

²³ Provincie Utrecht, ambtelijke interviews, 12 december 2017 en 19 juni 2018.

²⁴ Provincie Utrecht (2015), Statenvoorstel Lening aan Stichting Kasteel Amerongen

²⁵ Provincie Utrecht (2018), Notitie Gedeeltelijke terugbetaling lening kasteel Amerongen. Andere momenten zijn bijvoorbeeld 30 mei 2016 (commissie BEM) en 11 april 2016 (commissie BEM). Ook de lening aan het startersfonds is op 19 januari 2009 aan PS voorgelegd. Provincie Utrecht (2009), Statenvoorstel lening startersfonds.

²⁶ Provincie Utrecht (2017), Jaarrekening 2016, p. 166-167 en 175. Voor het jaar 2017 was de jaarrekening nog niet beschikbaar ten tijde van de uitvoering van dit onderzoek (augustus 2018).

| 4 | Revolverende fondsen

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt inzicht geboden in de aard en omvang van de revolverende fondsen. Vervolgens wordt ingegaan op de informatievoorziening aan PS over de revolverende fondsen.

4.2 Aard en omvang revolverende fondsen

In deze paragraaf wordt de financiële relatie met de revolverende fondsen toegelicht aan de hand van de volgende punten:

- De vorm (verbonden partij, direct via de provincie zelf, etc.);
- Financieel belang van de provincie in het revolverend fonds (incl. wanneer het revolverend fonds een verbonden partij is: percentage aandeelhouderschap);
- Financiële aansprakelijkheid;
- Mate van zeggenschap van de provincie bij het verstrekken van garanties/leningen door het revolverend fonds;
- Mate van revolverendheid;
- Omvang garanties/leningen verstrekt door revolverend fonds.

Bevinding 4

De provincie Utrecht heeft een belang in drie lopende revolverende fondsen, daarnaast heeft de provincie twee revolverende fondsen gehad die in 2017 in afsluiting waren. De totale omvang van de drie lopende fondsen is € 27,5 mln. Het financieel belang van de provincie in deze fondsen is bij alle fondsen bekend en is in totaal € 19 mln. in de vorm van kapitaalverstrekking of garanties. Vier fondsen worden beheerd door externe partijen. De provincie heeft geen zeggenschap voor het verstrekken van garanties en leningen door deze revolverende fondsen. De zeggenschap en de verantwoordelijkheid voor de risico's die samenhangen liggen in die gevallen bij de revolverende fondsen. Het financieel risico dat de provincie loopt bij deze vier fondsen is maximaal gelijk aan het provinciaal aandeel in het fonds. De afgesproken mate van revolverendheid bij deze fondsen is 100%. Het Revolverend fonds wordt beheerd door de provincie. De provincie heeft daarvoor de zeggenschap en verantwoordelijkheid. Bij het Revolverend fonds is de mate van revolverendheid niet bekend. De drie lopende fondsen hebben een looptijd tot 2018, 2031 en 2037.

Toelichting

De onderstaande tabel geeft een overzicht van de revolverende fondsen waar de Provincie Utrecht een belang in heeft. Per fonds is informatie opgenomen over de entiteit, de startdatum, de looptijd, de totale omvang van het fonds (per 31-12-2016), het aandeel van de provincie Utrecht (per 31-12-2016) en de afgesproken mate van revolverendheid.²⁷

²⁷ De informatie opgenomen in de tabel is afkomstig van en is aangegeven door de ambtelijke organisatie.

Tabel 2 Revolverende fondsen

Naam fonds	Entiteit	Start	Looptijd	Omvang	Aandeel provincie	Afgesproken mate van revolverendheid
Revolverend fonds (afgesloten)	Aan- en verkopen of ruiling van gronden PU	2009	2017	afgesloten	€ 0	Niet expliciet afgesproken
Garantiefonds Energie (afgesloten)	Rabobank Amersfoort	2012	2017	afgesloten	€ 2 mln. (garantstelling)	100%
Energiefonds Utrecht	Stichting Energietransitie Utrecht (SETU)	2013	2037	€ 21 mln.	€ 16 mln. (garantstelling)	100%
Utrechtse Cultuurlening	PU, GU en 3 stichtingen zitten samen in fonds	2014	2018	€ 0,5 mln.	€ 0,3 mln. (kapitaalverstreking)	100%
Gebiedsontwikkelingsfonds Mooi Rijnhuizen	Ontwikkelaars, Gemeenten en PU zitten in fonds	2016	2031	€ 6 mln.	€ 0,7 mln. (kapitaalverstreking)	100%

De provincie Utrecht heeft een belang in drie lopende revolverende fondsen, te weten 'Energiefonds Utrecht', 'Utrechtse Cultuurlening' en 'Gebiedsontwikkelingsfonds Mooi Rijnhuizen'. Het 'Garantiefonds Energie' en 'Het Revolverend fonds' zijn afgesloten. De participatie door de provincie vindt plaats door middel van kapitaalverstrekingen en garanties.

Vier revolverende fondsen betreffen externe entiteiten. Het Revolverend fonds wordt door de provincie zelf beheerd. De zeggenschap voor het verstrekken van garanties en leningen en de verantwoordelijkheid voor de risico's die daarmee samenhangen liggen bij de externe partijen die het revolverende fonds beheren niet bij de provincie. Zo is bij het 'Utrechtse Cultuurlening' fonds, waaraan de provincie Utrecht, de gemeente Utrecht en drie stichtingen (Heinfonds, Cultuur-Ondernemen, Stichting Borgstellingsfonds) deelnemen, het Heinfonds het aanspreekpunt voor het aanvragen van een lening en verzorgt zij ook de inhoudelijke beoordeling. De financiële beoordeling ligt bij de stichting Cultuur-Ondernemen. Stichting Borgstellingsfonds beheert de verleende leningen. Provincie Utrecht en gemeente Utrecht verzorgen de financiering.²⁸ Ook voor de andere revolverende fondsen zijn dit soort organisatieafspraken gemaakt. Het risico dat de provincie loopt bij deze vier fondsen is maximaal gelijk aan het provinciaal aandeel in het fonds. Bij het Revolverend fonds heeft de provincie de zeggenschap en verantwoordelijkheid.

Het Garantiefonds Energie en het Revolverend fonds zijn in 2017 in afsluiting. Het Gebiedsontwikkelingsfonds Mooi Rijnhuizen heeft een looptijd tot 2031. De Utrechtse Cultuurlening loopt tot 2018. En het Energiefonds Utrecht heeft een looptijd tot 2037. De mate van revolverendheid is bij het Revolverend fonds niet expliciet afgesproken. De mate van revolverendheid van de andere fondsen is 100%.

²⁸ Informatie ambtelijk aangeleverd bij het feitelijk overzicht.

4.3 Informatievoorziening PS

De Rekenkamer geeft in deze paragraaf inzicht in de wijze waarop en de mate waarin PS worden geïnformeerd over de revolverende fondsen.

Beoordelingscriterium 5a:

PS zijn voorafgaand aan het instellen van een revolverend fonds geïnformeerd over het financieel risico, de revolverendheid en de invloedsmogelijkheden.

Beoordelingscriterium 5b:

PS worden periodiek geïnformeerd over het financieel risico en de revolverendheid van de bestaande revolverende fondsen.

Bevinding 5

PS zijn voorafgaand aan het instellen van de revolverend fondsen geïnformeerd over het financieel risico en de beïnvloedingsmogelijkheden. Bij een van de vijf fondsen is de mate van revolverendheid niet expliciet afgesproken. PS worden periodiek geïnformeerd over het financieel risico en de revolverendheid van de bestaande revolverende fondsen via de jaarplannen en jaarstukken. Een integraal overzicht van de revolverende fondsen ontbreekt in de p&c stukken van de provincie.

Toelichting

Er is geen beleid vastgesteld voor de inzet en aanpak van revolverende fondsen. Er zijn dus ook geen afspraken over de wijze waarop PS worden geïnformeerd over het instellen en de voortgang van revolverende fondsen. Met name revolverende fondsen hebben wel een expliciete plek in het coalitieakkoord van de Provincie Utrecht: "In het uitvoeren van onze rol gaan we minder voor subsidies en meer voor innovatiefondsen en revolverende fondsen en cofinanciering."²⁹ De ambtelijke organisatie geeft aan dat er op moment van het coalitieakkoord weinig middelen waren en dat er gezocht is naar financiële instrumenten waarmee doelen toch bereikt konden worden.³⁰ De investeringen door de provincie in de revolverende fondsen zijn grotendeels in de vorm van garanties.

PS zijn in de praktijk betrokken bij het instellen van alle vijf de revolverende fondsen.³¹

In individuele voorstellen wordt ingegaan op risico's, de mate van revolverendheid en de governance. Dit is te zien bij de instelling van het Energiefonds Utrecht. In het voorstel wordt het doel van het fonds geschetst waarbij de provinciale inbreng wordt vormgegeven door een garantie. In het voorstel is aangegeven dat risico's worden gedekt door € 4 mln. te reserveren. Om beter in beeld te krijgen wat de risico's zijn die verbonden zijn aan het fonds, was externe expertise betrokken voor een aanvullende risicoanalyse. Daaruit bleek dat rekening gehouden moet worden met ongeveer 10% aan niet terugbetaalde leningen. Dat betekent, zo staat in het voorstel, dat de

²⁹ Provincie Utrecht (2015), In verbinding! Coalitieakkoord 2015 – 2019, p. 20

³⁰ Provincie Utrecht, ambtelijk interview, 19 juni 2018.

³¹ Provincie Utrecht (2017), Opzet provinciaal energiefonds. Provincie Utrecht (2017), Verslag van de vergadering van de Statencommissie Milieu, Mobiliteit en Economie van 4 september 2017. De besluitvorming over het Gebiedsontwikkelingsfonds Mooi Rijnhuizen vond plaats in PS op 31 oktober 2016 (Statenvoorstel IGP realisatieplan Gebiedsontwikkeling Mooi Rijnhuizen). Besluitvorming over het Revolverend fonds op 19 januari 2009 (Statenvoorstel Revolverend fonds grondverwerving). Het Garantiefonds Energie is besproken in de commissie op 26 januari 2009 (Nadere regels Garantiefonds Energie Provincie Utrecht). De Utrechtse Cultuurlening is met de commissie besproken op 22 oktober 2012 in het kader van het Uitvoeringsprogramma cultuur& ondernemerschap 2012-2015 (Statenbrief Uitvoeringsprogramma cultuur& ondernemerschap 2012-2015).

provinciale dekking van € 4 mln. naar verwachting ruim voldoende is.³² Het voornemen om het energiefonds op te starten is besproken in de commissie op 4 september 2017 waarin de steun voor het voorstel wordt uitgesproken. Daarbij is door de commissie gevraagd om tussentijdse bijstuur- en evaluatiemomenten. In november 2017 zijn PS door GS geïnformeerd over de uitwerking van deze toezegging.³³

PS worden periodiek geïnformeerd over het financieel risico en de revolverendheid van de bestaande revolverende fondsen via de jaarplannen en jaarstukken.³⁴ Een integraal overzicht van de revolverende fondsen ontbreekt in de p&c stukken van de provincie. Over het Revolverend Fonds, in eigen beheer, krijgen PS informatie in de jaarstukken in de paragraaf Grondbeleid.³⁵ In de tussentijd zijn PS geïnformeerd over de werking van het Revolverend Fonds.³⁶

Begin juli 2018 is tijdens de commissie BEM besproken of een regionale ontwikkelingsmaatschappij opgezet kan worden.³⁷ Een dergelijke ontwikkelingsmaatschappij kan in de toekomst garanties en leningen verstrekken en revolverende fondsen beheren.

³² Provincie Utrecht (2017), Opzet provinciaal energiefonds.

³³ Provincie Utrecht (2017), Notitie Tussentijdse bijstuur- en evaluatiemomenten Energiefonds.

³⁴ Provincie Utrecht, ambtelijk interview, 19 juni 2018. Over het Energiefonds zijn afzonderlijke afspraken gemaakt door PS met GS. Over de Cultuurlening worden PS geïnformeerd in het kader van de uitvoering van het programma cultuur. Over de evaluatie van het garantiefonds zijn PS door GS geïnformeerd in het kader van de voorbereiding van het nieuwe energiefonds (Provincie Utrecht (2017), Opzet provinciaal energiefonds). Over het gebiedsontwikkelingsfonds worden PS geïnformeerd in het kader van de uitvoering van Integraal Gebiedsontwikkelingsprogramma 2012-2019 waar het fonds onderdeel van uitmaakt.

³⁵ Provincie Utrecht (2017), Jaarverslag 2016. www.provincie-utrecht.jaarverslag-2016.nl.

³⁶ Provincie Utrecht (2012), Statenbrief Evaluatie Revolverend Fonds.

³⁷ Provincie Utrecht (2018), Statenbrief: Doorontwikkeling economisch ecosysteem in de regio Utrecht. Besproken in de commissie MBE op 2 juli 2018.

Bijlage A | Uitstaande garanties en leningen op 31-12-2016

Naam organisatie / Garantie / Lening	Startdatum	Oorspronkelijke bedrag	Restantbedrag per 1-1-2016	Restantbedrag per 31-12-2016	Gewaarbord door provincie (bij garantstelling)	Looptijd	Gehanteerd rentepercentage	Inzicht in financieel risico (en gedocumenteerd) (ja/nee)
Leningen								
Overige langlopende leningen		€ 10.583.246	€ 7.265.000	€ 7.210.000				
Stichting Statenjacht Utrecht	2009	€ 333.000	€ 333.000	€ 333.000	nvt	-	-	Jaarlijks wordt € 17.000,- uitgekeerd, zie SRS 13235 en 41230
Startersfonds	2010	€ 5.000.000	€ 2.873.000	€ 2.123.000	nvt	-	-	
St OrangeGas Nederland, Utrecht, Amersfoort	2011	€ 470.000	€ 270.000	€ 228.000	nvt		0	
Aardgasvulpunt Autobedrijf de Rooij	2012	€ 100.000	€ 100.000	€ 100.000	nvt	2022	0	
CNG net Harmelen, Maarssen, Veenendaal	2011	€ 300.000	€ 275.000	€ 250.000	nvt	divers	0	NB: Harmelen v.a. 2009 t/m 2018, Maarssen v.a. 2013 t/m 2021 en Veenendaal v.a. 2013 t/m 2022
CNG net Nieuwegein	2009	€ 100.000	€ 75.000	€ 50.000	nvt	divers	0	NB: t.a.v. CNG Net Nieuwegein is reeds afbetaald in 2015, 2016 en 2017
Cooperatieve Kredietunie Midden-Nederland	2015	€ 50.000	€ 50.000	€ 50.000	nvt	-	-	
Lening InteRNA Technologies	2014, 2015 en 2016	€ 1.095.000	€ 870.000	€ 1.095.000	nvt	2017, 2018 en 2019	0	Aflossing van vijf gelijke delen in vijf jaren, gerekend vanaf datum looptijd.
Lening Somantix B.V.	2014	€ 166.666	€ 83.000	€ 83.000	nvt	2017	0	
Lening fietsplan	2006	€ 50.000	€ 33.000	€ 30.000	nvt	-	-	

Naam organisatie / Garantie / Lening	Startdatum	Oorspronkelijke bedrag	Restantbedrag per 1-1-2016	Restantbedrag per 31-12-2016	GewaARBorgd door provincie (bij garantstelling)	Looptijd	Gehanteerd rentepercentage	Inzicht in financieel risico (en gedocumenteerd) (ja/nee)
Lening Het Lokaal	2015	€ 63.250	€ 63.000	€ 63.000	nvt	2021	2% risico-opslag +/- dan geldende Euriborrente	Afhankelijk van de Eb-rente per de eerste van de maand van het desbetreffende jaar waarin wordt afgelost, de Eb-rente was toen negatief.
Lening Matras Recycling Europe B.V.	2016	€ 100.000	€ 0	€ 100.000	nvt	2022	2% risico-opslag +/- dan geldende Euriborrente	idem
Lening BinBang B.V.	2016	€ 65.000	€ 0	€ 65.000	nvt	2022	2% risico-opslag +/- dan geldende Euriborrente	idem
Lening Lifeguard	2016	€ 75.000	€ 0	€ 75.000	nvt	2022	2% risico-opslag +/- dan geldende Euriborrente	idem
Lening Only Once B.V.	2016	€ 100.000	€ 0	€ 100.000	nvt	2022	2% risico-opslag +/- dan geldende Euriborrente	idem
Lening Eaglet Eye	2016	€ 100.000	€ 0	€ 100.000	nvt	2022	2% risico-opslag +/- dan geldende Euriborrente	idem
Lening Train Tool B.V.	2016	€ 75.000	€ 0	€ 75.000	nvt	2022	2% risico-opslag +/- dan geldende Euriborrente	idem
Lening Dutch Network Group B.V.	2016	€ 100.000	€ 0	€ 100.000	nvt	2022	2% risico-opslag +/- dan geldende Euriborrente	idem
Lening Museum Oud Amelisweerd	2015	€ 160.000	€ 160.000	€ 160.000	nvt	2021	0	

Naam organisatie / Garantie / Lening	Startdatum	Oorspronkelijke bedrag	Restantbedrag per 1-1-2016	Restantbedrag per 31-12-2016	Gewaarborgd door provincie (bij garantstelling)	Looptijd	Gehanteerd rentepercentage	Inzicht in financieel risico (en gedocumenteerd) (ja/nee)
Lening Kasteel Amerongen	2015	€ 1.130.000	€ 1.130.000	€ 1.080.000	nvt	2038	1e 10 jaar à 3 %, totaal 23 jaar	
Aankoop woning gemeente Utrechtse Heuvelrug	2015	€ 850.330	€ 850.000	€ 850.000	nvt	-	-	
Fuwell Energy Group B.V.	2014	€ 100.000	€ 100.000	€ 100.000	nvt	2024	0	
Totaal leningen		€ 10.583.246	€ 7.265.000	€ 7.210.000				
Garanties								
Borgstellingen		€ 197.466.435	€ 88.731.714	€ 78.700.000	€ 13.447.000			
St. De Opbouw (vh. Andre Stichting)	1980	€ 4.267.349	€ 297.226	€ 238.000	238.000	2020	Nee	
Stichting AVEANT	1978	€ 18.190.914	€ 1.225.000	€ 998.000	998.000	2026	Ja	
Nationaal Groenfonds	2011	€ 166.642.772	€ 79.404.099	€ 71.004.000	5.751.000	Doorlopend	Ja	
Provincie-ambtenaren (hypotheken)	-	€ 0	€ 2.255.529	€ 1.271.000	1.271.000	Aflopend	Ja	7 stuks lopend per 09-07-2018, looptijd max. 30 jaar per stuk.
Woonstichting Jutphaas	2015	€ 197.000	€ 197.000	-	0	2015	Nee	
Berg&Boschool Houten	2011	€ 369.000	€ 369.000	€ 369.000	369.000	2025*	Nee	
S.S.P.O.M.N. (RTV-Utrecht)	2004	€ 5.335.000	€ 3.572.002	€ 3.461.000	3.461.000	2034	Ja	
Garantiefonds Energie	2010	€ 2.264.400	€ 1.411.858	€ 1.159.000	1.159.000	2031	Ja	
TW De Saffier BV	2016	€ 200.000	€ 0	€ 200.000	200.000	2020	Nee	
Totaal Garanties		€ 197.466.435	€ 88.731.714	€ 78.700.000	€ 13.447.000			

Bron: Provincie Utrecht (2017), Jaarrekening 2016 pp. 166-167, 175

Bijlage B | Geraadpleegde bronnen

- Art. 2 Wet financiering decentrale overheden (Wet Fido), BWBR001198
- Provincie Utrecht (2008), Aanbiedingsbrief Nadere regels Garantiefonds Energie
- Provincie Utrecht (2009). Beleidsnota Verbonden Partijen provincie Utrecht
- Provincie Utrecht (2009), Nadere regels Garantiefonds Energie Provincie Utrecht
- Provincie Utrecht (2009), Statenvoorstel lening startersfonds
- Provincie Utrecht (2009), Statenvoorstel Revolverend Fonds grondverwerving
- Provincie Utrecht (2012), Programmabegroting 2013
- Provincie Utrecht (2012), Statenbrief Evaluatie Revolverend Fonds.
- Provincie Utrecht (2013). Beantwoording schriftelijke vragen art 47 Jeugd Olympische Spelen
- Provincie Utrecht (2013). Beantwoording schriftelijke vragen betreffende kosten Jeugd Olympische Spelen
- Provincie Utrecht (2013), Programmabegroting 2014
- Provincie Utrecht (2014), Jaarstukken 2013
- Provincie Utrecht (2014), Programmabegroting 2015
- Provincie Utrecht (2015), Algemene Subsidieverordening provincie Utrecht
- Provincie Utrecht (2015), Commissieadvies Lening aan Stichting Kasteel Amerongen
- Provincie Utrecht (2015), In verbinding! Coalitieakkoord 2015 – 2019, p. 20
- Provincie Utrecht (2015), Jaarstukken 2014
- Provincie Utrecht (2015), Notulen vergadering PS 21 september 2015 (o.a. Oud Amelisweerd)
- Provincie Utrecht (2015), Programmabegroting 2016
- Provincie Utrecht (2015), PS besluit stichting Kasteel Amerongen 7 december 2015
- Provincie Utrecht (2015), Statenvoorstel Lening aan Stichting Kasteel Amerongen
- Provincie Utrecht (2016). Beleidskader Integraal Risicomanagement
- Provincie Utrecht (2016), Jaarstukken 2015
- Provincie Utrecht (2016), Notulen vergadering PS 4 juli 2016 (o.a. leningen EBU)
- Provincie Utrecht (2016), Notulen vergadering PS 31 oktober 2016 (o.a. Rijnhuizen, OMU)
- Provincie Utrecht (2016), Notulen vergadering PS 19 september 2016 (o.a. energiefonds)
- Provincie Utrecht (2016), Notulen vergadering PS 15 december 2016 (o.a. discussie over leningen)
- Provincie Utrecht (2016), Programmabegroting 2017
- Provincie Utrecht (2016), Statenvoorstel IGP realisatieplan Gebiedsontwikkeling Mooi Rijnhuizen
- Provincie Utrecht (2016), Treasurystatuut 2017-2021
- Provincie Utrecht (2016), Uitvoeringsverordening Economic Board Utrecht 2016.
- Provincie Utrecht (2016), Verslag Commissie BEM 11 april 2016
- Provincie Utrecht (2016), Verslag Commissie BEM 30 mei 2016
- Provincie Utrecht (2017), Jaarrekening 2016
- Provincie Utrecht (2017), Jaarverslag 2016
- Provincie Utrecht (2017), Notitie Tussentijdse bijstuur- en evaluatiemomenten Energiefonds.
- Provincie Utrecht (2017), Notulen vergadering PS 3 juli 2017 (o.a. Oud Amelisweerd)
- Provincie Utrecht (2017), Opzet provinciaal energiefonds.
- Provincie Utrecht (2017), Verslag van de vergadering van de Statencommissie Milieu, Mobiliteit en Economie van 4 september 2017.
- Provincie Utrecht (2018), Notitie Gedeeltelijke terugbetaling lening kasteel Amerongen.
- Provincie Utrecht (2018), Statenbrief: Doorontwikkeling economisch ecosysteem in de regio Utrecht
- Provincie Utrecht en EBU (2012), Stepping Stones: Strategische agenda 2013-2020.
- Provincie Utrecht, ambtelijke interview, 12 december 2017
- Provincie Utrecht, ambtelijk interview, 19 juni 2018

| Bijlage C | Geraadpleegde personen

- Peter Janssen, Concernadviseur Juridisch, 12 december 2017
- Tom Kooijman, Senior Adviseur Middelen, 12 december 2017
- Michael Regenboog, Concernadviseur Middelen, 12 december 2017
- Ross van Ravenswaay, Concernadviseur Financiën, 12 december 2017 en 19 juni 2018
- Lex Reichgelt, Senior financieel beleidsmedewerker, subsidieloket, 2 december 2017 en 19 juni 2018
- Dennis Straat, Gedeputeerde Financiën, 4 september 2018

| Colofon |

Randstedelijke Rekenkamer

Teleportboulevard 110

1043 EJ Amsterdam

020 – 58 18 585

info@randstedelijke-rekenkamer.nl

www.randstedelijke-rekenkamer.nl